

Ф.І. ЄВДОКІМОВ, професор,
О.В. МІЗИНА, доцент
О.О. БОРОДИНА,
ДонНТУ

УЗАГАЛЬНЮЮЧА ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ СКЛАДОВОЇ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Необхідність забезпечення прогресивного розвитку нашої держави обумовила розробку «Концепції національної безпеки України» (схвалена ВР України від 16.01.1997 р. №3/97-ВР). Концепція «повинна забезпечити єдність принципів формування і проведення державної політики національної безпеки», а також передбачає розробку концепцій «у різних сферах національної безпеки» [1].

Однією з найбільше важливих сфер при вивченні загроз національної безпеки є економічна сфера. Отже, вивчення економічної безпеки всіх суб'єктів підприємницької й інших видів діяльності набуває вирішального значення. Одним із них є підприємство. Інакше можна визначити, що економічна безпека підприємства є одним з елементів національної безпеки.

Безпека підприємства передбачає його стійкий розвиток (тобто збалансований і безупинний), що досягається за допомогою ефективного використання усіх видів ресурсів. Ефективне використання ресурсів підприємства одержує вираження в кращих значеннях фінансових показників, таких як рентабельність, показники використання основних і оборотних коштів, показники ліквідності й інші. Таким чином, фінансова складова є найбільше важливою при оцінці рівня економічної безпеки підприємства. Між тим її оцінка передбачає визначення рівня платоспроможності підприємства, оптимальності структури й ефективності використання його капіталу, а також установлення рівня ряду інших показників, що відбивають різні аспекти його фінансово-господарської діяльності.

Слід зазначити, що аналіз даних за різними складовими економічної безпеки повинен передбачати єдиний системний підхід.

Насамперед необхідно сформулювати систему показників (індикаторів), що дозволяють здійснювати діагностику рівня економічної безпеки як у цілому, так і по окремих напрямках. Для більшості таких показників можуть бути визначені критичні та нормальні значення. Критичне значення визначає мінімально припустимий рівень безпеки, подолання якого означає перехід підприємства в зону діяльності, що характеризується неефективним використанням корпоративних ресурсів і виникненням негативних впливів різного типу. Серед негативних впливів розглядаються впливи суб'єктного типу (внутрішні і зовнішні) і впливи об'єктного типу (форс-мажорні обставини й обставини, наближені до форс-мажорних) [2]. Нормальні значення визначають потенціал підприємства, ступінь якого достатній для забезпечення спроможності його до розширеного відтворення і стабільного функціонування в поточному періоді й у перспективі. Їх варто встановлювати з обліком періодів розвитку економіки і галузевих особливостей.

Виділення різних складових економічної безпеки (фінансової, екологічної, техніко-технологічної та інших), вивчення впливу внутрішніх і зовнішніх чинників і встановлення індикаторів по

кожному з напрямків дають можливість здійснювати комплексний і системний аналіз. Такий аналіз передбачає детальний розгляд кожної складової економічної безпеки й облік їхньої взаємодії при інтегральній оцінці рівня безпеки в цілому.

Проведені дослідження дозволили зробити певні кроки в напрямку формування системи показників для оцінки фінансової складової економічної безпеки [3], однак необхідно її подальше уточнення. Принципово така система повинна включати різні групи кількісних показників, що характеризують той або інший напрямок у забезпеченні фінансової безпеки суб'єкта, що господарює. Як правило, це - сукупність показників результатів фінансово-господарської діяльності підприємства, ефективності використання його засобів, раціональної структури капіталу, структури витрат і інші.

Узагальнюючу оцінку рівня фінансової безпеки підприємства можна провести на основі зіставлення граничних (критичних і нормальних) та фактичних значень індикаторів. Можливі різні підходи до визначення показника, що узагальнює. Експрес-оцінка рівня фінансової безпеки досить ефективно може здійснюватися із застосуванням графічного підходу. При його використанні нормальні значення індикаторів обмежують зону нормального рівня безпеки підприємства, критичні - зону критичного рівня, критичні плюс дельта - передкризову зону.

У якості значень індикаторів (x_i) варто приймати нормалізовані значення вихідних (іменованих) показників оцінки рівня безпеки P_i [3].

Нормування варто проводити стосовно нормального значення показника, тобто

$$x_i = \left(\frac{P_{i\phi}}{P_{in}} \right)^b, \quad (1)$$

де $P_{i\phi}$, P_{in} - відповідно фактичне і нормальне значення i -го показника, нат. од.;

b - показник ступеня (для показника типу «мінімум» дорівнює 1, для показника типу «максимум» дорівнює -1).

У цьому випадку нормальне значення індикатора $x_n=1$. При перевищенні фактичним значенням вихідного показника нормального, можна також приймати значення $x_n=1$. Критичні значення вихідних показників визначені виходячи з умови мінімально припустимого рівня економічної безпеки, подолання якого означало б перехід підприємства в економічно небезпечну зону. Нормоване значення критичного показника визначиться по формулі

$$x_{i\text{кр}} = \left(\frac{P_{i\text{кр}}}{P_{in}} \right)^b, \quad (2)$$

де $P_{i\text{кр}}$ - критичне значення вихідних показників, нат. од.

Таким чином, у якості індикаторів рівня економічної безпеки підприємства можуть виступати нормовані значення показників, розраховані на базі нормальних (граничних) значень вихідних показників. Наприклад, якщо критичне значення коефіцієнта абсолютної ліквідності дорівнює 0,2, а нормальне складає 0,5, то значення індикатора відповідно будуть рівні $x_{\text{кр}} = 0,2/0,5 = 0,4$ і $x_n=1$.

Графічна інтерпретація отриманих оцінок допомагає кращому сприйняттю і не тільки характеризує поточний стан підприємства, але і той стан безпеки, до якого варто прагнути. Маючи дані за ряд років, можна вірогідно проаналізувати динаміку рівня безпеки, виявляти небезпечні відхилення від нормального стану, оцінювати гідності і недоліки даного підприємства.

Проілюструємо розглянутий метод, використовуючи дані умовного підприємства. Для побудови діаграми індикаторів рівня фінансової безпеки визначи-

мо нормовані значення відповідних показників (табл. 1).

Діаграма індикаторів фінансової складової економічної безпеки подана на рис. 1.

Таблиця 1

Індикатори оцінки рівня фінансової складової економічної безпеки підприємства

Показники (P_i)	Найменування показника	Граничне значення показника		Граничне значення індикатора		Фактичне значення індикатора, Хф (умовні дані)
		критичне $R_{кр}$	нормальне $R_{н}$	критичне $X_{кр}$	нормальне $X_{н}$	
1	2	3	4	5	6	7
1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$K_{ал}$	0,2	0,5	0,4	1	0,1
2. Коефіцієнт критичної ліквідності	$K_{кл}$	0,6	1,0	0,6	1	0,3
3. Коефіцієнт покриття	$K_{п}$	1,0	2,0	0,5	1	0,6
4. Коефіцієнт автономії	$K_{а}$	0,5	0,7	0,7	1	0,8
5. Коефіцієнт покриття інвестицій	$K_{пи}$	0,75	0,9	0,8	1	0,7
6. Коефіцієнт забезпеченості матеріальних запасів	$K_{оз}$	0,5	0,8	0,6	1	0,6
7. Коефіцієнт оборотності активів	$K_{об}^{ак}$	0,5	1	0,5	1	0,5
8. Фондовіддача	$\Phi_{о}$	1,0	1,37	0,7	1	0,8
9. Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів	$K_{об}^з$	3,0	6,5	0,5	1	0,4
10. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	$K_{об}^{кр}$	2,5	5,2	0,5	1	0,2
11. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	$K_{об}^{деб}$	4,9	10,3	0,5	1	0,3
12. Коефіцієнт рентабельності активів	$R_{ак}$	0,047	0,094	0,5	1	0,3
13. Коефіцієнт рентабельності продукції	$R_{пр}$	0,056	0,112	0,5	1	0,4

Рис. 1. Характеристика рівня фінансової безпеки підприємства

Розглянутий графічний підхід дозволяє провести аналіз різномірних чинників, що визначають стан підприємства та тенденції його розвитку. При цьому, аналіз може здійснюватися як за окремими складовими економічної безпеки, так і за їхньою сукупністю. У останньому випадку на осях діаграми логічно позначати нормовані значення інтегральних оцінок по кожному напрямку. Виявлені «неблагополучні» складові економічної безпеки вказують на необхідність проведення самого ретельного аналізу кожного окремого показника (індикатора), що визначає значення комплексної оцінки за даною складовою.

Для експрес-аналізу рівня фінансової безпеки підприємства можуть бути використані й інші відносно прості підходи. Одним із них є підхід із використанням бальних оцінок. Такий експрес-метод назовемо методом балів. Алгоритм названого методу розроблений на основі методики визначення класу кредитоспроможності позичальника, застосовуваної у Франції.

У основі визначення класу (рівня) безпеки лежать граничні значення показників (див. табл. 1) та їхній рейтинг. Якщо показник має значення вище нормального, то йому присвоюють I клас, нижче нормального, але вище критичного - присвоюють II клас, нижче критичного - III клас. Для одержання узагальнюючої оцінки рівня безпеки може бути використаний весь перелік розглянутих у таблиці 1 показників або відібрані ті з них, що представляють особливий інтерес для дослідження з погляду вивчення поточної фінансово-економічної політики, ліквідності балансу і т.п.

Для приклада визначення класу рівня безпеки підприємства із вищеведеного переліку показників оцінки рівня економічної безпеки (табл. 1) відібрані п'ять. Модель шкали, що включає відібрані показники подана в табл. 2.

Загальна оцінка безпеки дається у балах. Бали являють собою суму добутоків рейтингу кожного показника на клас (див. формулу 3). Рейтинг показника визначається економістом у залежності

від цілей дослідження і важливості показника для обраного напрямку дослідження.

$$B = \sum Re_i * K_{li}, \quad (3)$$

де B - сума балів ;

Re_i - рейтинг і-го показника;

K_{li} - клас і-го показника .

Приклад визначення суми балів наводиться в таблиці 3.

Таблиця 2

Найменування показника	I клас	II клас	III клас
1. Коефіцієнт покриття, K _п	більш 2	1 - 2	менше 1
2. Коефіцієнт автономії, K _а	більш 0,7	0,5 - 0,7	менше 0,5
3. Коефіцієнт забезпеченості матеріальних запасів, K _{оз}	більш 0,8	0,5 - 0,8	менше 0,5
4. Коефіцієнт оборотності активів, K _{об} ^{ак}	більш 0,95	0,5 - 0,95	менше 0,5
5. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості, K _{об} ^{кр}	більш 5,2	2,5 - 5,2	менше 2,5

Таблиця 3

Варіант	Показники	Рейтинг показників, %	1		2		3	
			Клас	Бали	Клас	Бали	Клас	Бали
1.	Коефіцієнт покриття, K _п	25	1	25	2	50	3	75
2.	Коефіцієнт автономії, K _а	20	1	20	2	40	3	60
3.	Коефіцієнт забезпеченості матеріальних запасів, K _{оз}	20	1	20	2	40	3	60
4.	Коефіцієнт оборотності активів, K _{об} ^{ак}	20	1	20	2	40	3	60
5.	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості, K _{об} ^{кр}	15	1	15	2	30	3	45
Разом		100		100		200		300
Клас			I		II		III	

З огляду на те, що сумарний рейтинг показників завжди складає 100, при показниках, усі значення яких відповідають I класу, кількість балів дорівнює 100, II класу - 200 і III класу - 300 (варіанти I, II, III). Тому пропонується,

що при проміжному розмірі суми балів близько до 100 (тобто 100-150 балів) підприємству присвоюється I клас, близько до 200 (тобто 151-250 балів) - II клас і до 300 (тобто 251-300) - III клас.

Тому що I клас присвоюється показникам, що мають значення вище нормального, а III клас - показникам із значеннями менш критичного рівня, то може бути розглянута наступна градація:

I клас - високий рівень безпеки (100-150 балів);

II клас - нормальний рівень безпеки (151 - 250 балів);

III клас - критичний рівень безпеки підприємства (251-300 балів).

При визначенні класу показників варто обмежуватися трьома градаціями. Але при визначенні класу (рівня безпеки) підприємства (тобто при узагальнюючій оцінці) можливе виділення додатково предкризової зони. Тоді доцільно визначити наступні межі класів:

I клас - високий рівень безпеки (100 - 150 балів);

II клас - нормальний рівень безпеки (151 - 230 балів);

III клас - предкризовий рівень безпеки підприємства (231-250 балів).

IV клас - критичний рівень безпеки підприємства (251-300 балів).

На основі запропонованого підходу проведемо оцінку рівня безпеки умовного підприємства (табл. 4). Як було зазначено вище, рейтинги показників визначаються виходячи з напрямків досліджень і їхньої важливості з погляду експертів, що проводять дослідження. Тому їхні значення можуть відрізнятися від значень, розглянутих у табл. 4. Однак, сума рейтингів і сума балів, що відповідає різним класам, залишаються незмінними.

Таблиця 4

Визначення рівня безпеки умовного підприємства

Показники	Рейтинг показників, %	Фактичне значення показника	Клас	Бали
1. Коефіцієнт покриття, K_p	30	1,2	2	60
2. Коефіцієнт автономії, K_a	25	0,56	2	50
3. Коефіцієнт забезпеченості матеріальних запасів, $K_{оз}$	20	0,48	3	60
4. Коефіцієнт оборотності активів, $K_{об}^{ак}$	15	0,5	2	30
5. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості, $K_{об}^{кр}$	10	1,04	3	30
Разом	100			230

Сума балів, розрахована по даному підприємству склала 230, що відповідає II класу і дозволяє оцінити рівень його безпеки по напрямкам, що вивчаються, як нормальний. Але значення узагальнюючого показника указує на близькість підприємства до предкризової зони.

Враховуючи, що для ілюстрації методу було використано показники умовного підприємства, відповідні індикаторам $x_3, x_4, x_6, x_7, x_{10}$, що аналізувалися при графічному підході, можна зазначити, що розглянуті методи не дають значних розбіжностей між результатами оцінки. Крім того, їх одночасне викори-

стання дасть змогу не тільки кількісно оцінити рівень безпеки (метод балів), але й звернути увагу на більш проблемні напрямки (графічний метод), характеризуючи рівень фінансової безпеки суб'єкту, що господарює.

Підводячи підсумки, підкреслимо, що фінансова складова економічної безпеки комплексно відображає багато напрямків діяльності підприємства та для її експрес-оцінки можуть бути одночасно використані запропоновані графічний метод та метод балів, що доповнюють один одного та дозволяють зробити висновки щодо її рівня.

И.А. АЛЕКСАНДРОВ, профессор,

Е.А. ОРЛОВА,

А.В. ПОЛОВЯН,

Донецкий национальный университет

ОЦЕНКА ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

Введение. В условиях экономической и общественно-политической нестабильности финансовое состояние предприятия требует постоянного отслеживания и своевременного выявления и упреждения угроз на основе такого мониторинга. Это позволяет более объективно оценивать и осуществлять анализ финансовой безопасности предприятия.

Финансовая безопасность предприятия является важнейшей составляющей экономической безопасности предприятия. Однако, в настоящее время отсутствует единое мнение по поводу определения различных терминов безопасности предприятий. Среди различных толкований этих понятий выявляются следующие.

Экономическая безопасность предприятия – это защищенность его деятельности от отрицательного влияния

Список літератури

1. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України // Відомості Верховної Ради. – 1997. – №10. – С.149-157.

2. Основы экономической безопасности / Под ред. Е.А. Олейникова. – М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-синтез», 1997. – 220 с.

3. Евдокимов Ф.И., Мизина Е.В. Экономическая устойчивость предприятия как фактор его безопасности // Научні праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. Випуск 37. – Донецьк, ДонНТУ, 2001. – С. 16-25.

внешней среды, а также способность своевременно устранить разновариантные угрозы или приспособиться к существующим условиям, которые не сказываются отрицательно на его деятельности [1]. Экономическая безопасность предприятия трактуется также как комплекс мероприятий, способствующих повышению финансовой устойчивости хозяйствующих субъектов в условиях рыночной экономики, защищающих их коммерческие интересы от воздействия негативных рыночных процессов [2]. Экономическая безопасность предприятия определяется и как совокупность факторов, обеспечивающих независимость, устойчивость, способность к прогрессу в условиях дестабилизирующих факторов [3].